

גבעת התחמושת - אתר הנצחה

קרוב, מעבר לכביש המערבי, ניצבו בתיה של רמת אשכול; מעבר לה - בעורף רכס השלעים של גבולות אשכול - מדקרים מגדלי-המגורים של שכונת רמת; בצפון-מזרח, לאורך הדרך המוליכה לשכם, משובצים בתיה של הגבעה הצרפתית; ומשיקה לה קריית האוניברסיטה החדשה של הר הצופים.

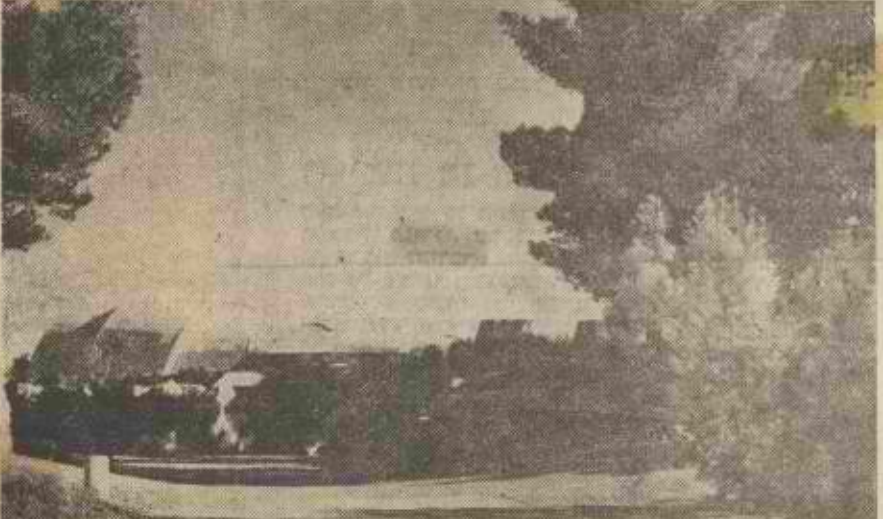
כיום הגבעה ניצב לוח שיש פשוט. שלושים ושישה שמות חקוקים עליו. שמות הנופלים בקרב שפילס את הדרך לשיחורו העיר העתיקה.

אל גבעת התחמושת אפשר להעפיל מארבע רוחות השמים. הנתיבים קצרים וארוכים, מתי מקדים בנקודה אחת - אתרי-הנצחה. המשי עולים מוקפים צמחיית גן. בפאה המזרחית - הורש ובו מאה סמונים ושלושה עצי זית לזכרם של 184 הנופלים בקרב על ירושלים. בכיפת הגבעה, כמו צומחות מתוכה, מתקמרות קשתות דבוקות

שששמי הקרמיות של מלחמת ששת הימים וירושלום השמועה והמבוי תרת שבה הותה "עיר שהוכרה לה יחידה" נוצר דחה לבסס את המאוזן היחודי בעיר המאוחדת. כצעד ראשון להחלטה המשולית ישראל על הקמת שר מנדלים כמבנות-המטרים החשוף מות, סמוך לקו הירוק" לשעבר, בצפוני מזרח ירושלים.

ימים אחדים לאחר שחרורה של ירושלים החלו החמורים לנגוס בגבעת-המיבתר, כדי להכיר שורה לשימונים וסוכמו חוכמית לבינו מראץ של גבעת-התחמושת, זירת הקרב שטמנה פרץ מחיל אל העיר.

מטנדע ליוסי יפה, מפקד גדוד הצנחנים, כי

אתר הנצחה בגבעה

אלה לאלה. במקום זה ממש ניצבו מבנים מקורים כפי גלייני, שהוקמו עוד בתקופת המנדט. הן קשתות הקשתות שמירות על אותה צורה מתי עגלה ומשנות לאתר את אפיו מימים ימימה, הן משתלבות במיקרם הסביבתי ומתוות מיקשה אחת עם הגבעה עצמה.

הקשתות היצוקות חופות על הבונקר המרכזי ששחור והותקן כאתר-זכרון למלחמה על ירושלים. הבונקר - אדיר כחלים, חצוב בסלע - חומת הבטון שלה בניה בעובי 40 ס"מ.

לחילוי הלגיון הירדני שימש המיבנה התתי קרקעי מוצב פיקוד ומאגר לתחמושת ולאמצעי לחימה. 16 ק"ג חומר נפץ נדרשו כדי לקעקע את הקיר המוצק. מהבונקר הובילו פתחים לז תעלות הקשר. גם עתה, לאחר השיחזור, אפשר לצאת מהדלתות ולהגיע לתעלות המדופנות אכן, שכול זרוע אבנים מוביל אל אולם-הכניסה של מוזיאון גבעת-התחמושת. השביל כמו גולש פנימה כשמצדדיו מתנבחים צלעות הגבעה. בן מבוא ניצב גוש אבן כבד ועליו מתנוססים ארי בעה סמלים - סמל פיקוד מרכז, המרחב שהיה אחראי לניהול המערכה, וסמלי ארבע החטיבות שנעלו בה חלק; חטיבת ירושלים, חטיבת הירדן, חטיבת הצנחנים וחיל האוויר.

מסדרון צר, בניו קטעי אבן וקטעי בטון, מוליך את המבקר פנימה אל תוך הבונקר. רצף פתו רבוע לתחת אבן וזרועה, לטורגון, בחלוקי אבנים, אופי הבנייה הנסה מפנק תחושה של עוצמה ובטחון בניגוד לבנייה המתקפצת, המפיר בלח בשכונות המגורים החדשות שעוסרות את הגבעה.

במעבר קבועים תעלומים מגדלים של העיר הצנויה, גדרות-החיל העושות את ליבה כבי צעף - הרעשה לילית של תחתיו הלגיון. גם הצלומי של מעבר מגדל-באום הקיסטורי לא נפקד מהכתלים. עורק התנועה הסואן של חום נפתח במשך 19 שנים רק ליחודי מגילה; תירום, אנשי סגל הארץ, מבקרים מיוחדים ושיירות האספקה הדי-שבועיות להר-הצופים. תעלום ענק שלו משמש מזכרת מאותם ימים מתרחקים. בקירות כריות גומחה. הן מאכסנות תנועת כלי נשק. לוח תוליר מודקר כלפי מעלה בסנה אחת, מרגמה - בפינה האחרת, מכונת ירייה בסמוך לה, ופה קסדה מיוחדת. מהכתלים בוקע אור קלוש, מאיר את כלי המשוחה שנשחחו בקרב.

מכאן המסדרון המתמשך מתרווח מעט. כאן מקיטו של חדר הצוגה מצובבם של הנופלים. מעת לעת מתחלפות התערוכות, אסף מוקדם של ביכורי יצירה שננדעה באיבה.

ושבו, קירותיו הצרים של מסדרון האבן. עיי קולו כמו מתהלף לרגע קל בעלה הפתלתלה, סמנה הגיון הצנחנים לקרב על כיבוש פיסנת הגבעה. לכל אורכו מתלווה תחושה של זרימה, של תנועה לעבר יעד נעלם עם הכניסה לאולמות שבסופו. המשת האולמות המונוים את מרכז האתר, בנויים חלל בתוך חלל. המעברים בין האולמות רבים ותחציצה ביניהם לא מודגשת על אף שהיא קיימת. לכל אולם ייחוד משלו ויחד הם משתלבים זה בזה לרצף אחד, הלמות המלחמה לשיחורו ירושלים.

עומדים להרוס את גבעת-התחמושת, פנה ליצחק פניגר, אביו של עופר זיל, שופל בגבעה וביקש את צורתו למנוע את ההריסה. פניגר מיהר להודיע עיק מספר הורים שכולים, אלהם התודע עוד לפני אסובם המשותף, ויחד תיכננו הם להציב משמרות ביום ובלילה על גבעת הקרב שבתעלר תיה היה ניכר עדיין חותמה הטרי של המלחמה. מספר יצחק פניגר, מנהלו של אתרי-הנצחה כיום:

"חושך היה בלילות. כרוע היה או המקום שעה צרבי מובקב בקירבת מחסני האוניי"א ובית-הספר לשוטרים. ביקשתו ראיון דחוף עם

מאח בצלאל עמיקם

ראשי-הממשלה דאו מר לוי אשכול ז"ל והודעתו לו הודעה שאינה משתפפת-שתי פנים, כי רק על נוסות ההורים השכולים יעברו הכולדוורים, כדי להרוס את המקום הזה. התערבות ההורים השכולים כהתכנסותם הראי שונה ורישיתם הנחרצת להשאיר את מקום הקרב ולשמרו לדורות, היא שהביאה להפיכתו לאתר הנצחה.

באותו פרק זמן התנהל ויכוח מר בין המפקדים של מסקנות החקירה של המערכה על שיחורו ירושלים ובשעשה ביקורת על "מחולל ירושלים" הובעה אף דעה, כי ניתן היה לשחרר את העיר בקרבנות מעטם, לו היה גדרות המערכת ביום נוסף, או ניתן היה להסתייע בעוצמתם של חיל-האוויר והארטילריה, שהיו משנים את פני המערכה אולם כמשקל-שכנגד הובאה הסברה שאילולא התחילו בהתקפה בלילה - היו מאתי רים את התחלף במלחמה של שיחורו העיר, הפולמוס הנוקב פגע קשה ברגשות בני המשי מחות הצנועה, קרוב לשלש מהאבידות כי מלחמת ששת-הימים נפלו בגיורה ירושלים ורגי שותו של המשפחות השכולות היתה מובנת. יצחק פניגר פנה לורים והגיע להקים מישכן שינצית שלושה דברים:

- את המאורע הגדול בחיי העם, את השיחור והאחוז של ירושלים במלחמת ששת-הימים ציי חטיבות צה"ל, שהשתתפו בקרב זה.
- להנציח את זכר מאה סמונים ושלושה הגיבורים שחרטו נשםם ונפלו על שיחוריה ואחוזתה של ירושלים.
- להנציח את עובדותיהם התרבותיים, הן אמנותיים והספרותיים של אלו שהשאירו לנו לבצה את עבודתם האמנותית ולא הספיקו לסיימה.

שבע שנים שקד הועד של אירגון המשפחות השכולות בראשותו של יצחק פניגר על מימוש התוכנית הזאת. בכ"ו אייר תשל"ה, ב"ח במאי 1975, ביום-ירושלים השמיני - נתנך האתר, ממוזמי הגבעה נשפת ירושלים החדשה, קרוב

מקור השם גבעת התחמושת

מאשר כמשו האנגלים את ארץ-ישראל בשנת 1917 איתרו את אחת הנבעות בסביבת ירושלים במקום ראוי לאיחוסן נשק, הם חפרו מפכים תעלות וחקימו שם צרימים עם גבות סה גלייני מנהוג ממהנות הצבא הבריטיים. כך שרר המקום ער 1948 כאשר הלגיון הערבי הירדני כמש חלק זה של ירושלים. העריבים מוראים המקום זה בשם תל אדימראואר ("התל המעוגל"). לזכר שלושים וששה הגיבורים שנפלו בגבעת התחמושת הוקמה אנדרטה ובה חקוקים שמות הנופלים ומכאן היתה המריצה שאופשרה את שיחורו העיר העתיקה. מטעם זה נבחרה גבעת התחמושת כמקום לאתר המרכזי לכל החטיבות שהשתתפו בקרב על שיחוריה ואחוזתה של ירושלים ועליו כל בני המשפחות השכולות והחילום שהשתתפו בקרבות האלה.